

УДК 811.111'243:37.091.3.

DOI: 10.35619/iiu.v1i19.625

Шамсутдинова Маріам-Софія

здобувачка ступеня доктора філософії (PhD)
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
викладачка кафедри практики англійської мови
та методики викладання

Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна

ORCID:0009-0001-3943-2447

e-mail: ms.shamsutdynova@gmail.com

ВПЛИВ ЦІННОСТЕЙ НА ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація. Стаття акцентує увагу на необхідності вивчення впливу цінностей на формування лінгвокультурних компетентностей у здобувачів вищої освіти, які спеціалізуються на іноземних мовах. Доведено, що розуміння цього впливу є критично важливим у сучасному глобалізованому світі. Здобувачі освіти, які вивчають іноземні мови, формують вміння та готовність до міжнародної комунікації і роботи в міжкультурному середовищі. Тому розуміння ними цінностей є надто важливим для вдосконалення їхніх лінгвокультурних навичок. Доведено, що сформовані цінності впливають на мотивацію здобувачів освіти, вибір ними навчальних стратегій та сприйняття культурних особливостей, покращує якість навчання та підвищує ефективність навчання та підготовку до міжнародної співпраці.

Проаналізовано результати попередніх розвідок у цій сфері, зосереджено увагу на тих цінностях, яким здобувачі освіти віддають перевагу, та як ці цінності впливають на їх мотивацію, особистісну установку на вивчення іноземної мови, формування орієнтаційно-професійних цілей. Дослідження також засвідчило, що практичну цінність для формування лінгвокультурних компетентностей мають знання і розуміння інших культур, міжкультурна комунікація та готовність до співпраці у міжнародному середовищі.

Сформульовано гіпотезу про те, що підготовка майбутніх фахівців іноземної мови має ґрунтуватися на ціннісно-орієнтованому підході, що значно сприятиме підвищенню мотивації здобувачів освіти та ефективності їх навчання. Розроблено рекомендації щодо концентрації уваги на питаннях цінностей здобувачів освіти, їх аналізі та всебічному використанні при плануванні і підчас проведення занять. У такий спосіб створюється гармонійне навчальне середовище, в якому домінує суспільно-психологічний паралелізм з індивідуальними розуміннями, інтересами, цінностями здобувачів вищої освіти та формує лінгвокультурний концепт майбутніх фахівців іноземної мови.

Стаття синтезує дослідження та судження про те, що об'єктивне, цілісне розуміння впливу цінностей і цілей здобувачів освіти на навчання мови є ключовим у процесах розвитку та правильного підбору ефективних методів навчання і стимулювання професійної мотивації для досягнення успіху.

Ключові слова: цінності, лінгвокультурні компетентності, іноземна мова, глобалізація, міжнародна співпраця, освіта, навчальні методи, мультилінгвізм, професійна орієнтація, мотивація.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації спостерігається трансформація цінностей володіння іноземною мовою, особливо англійською, оскільки вона стала передусім засобом комунікації з людьми, для яких англійська не є рідною. Комунікація при встановленні економічних зв'язків, обговоренні політичних питань, взаємодії між спортсменами, артистами різних країн здійснюється для передачі передусім змісту певного повідомлення, а не демонстрації рівня знання культури країни походження цієї мови. Такий підхід розповсюджується і на спілкування з її носіями.

Тому з огляду на це актуалізується проблема ціннісного наповнення професійної освіти майбутніх лінгвістів, які вивчають кілька іноземних мов у рамках бакалаврської програми. Аби виявити протиріччя, що виникають при її вирішенні, спочатку звернемося до понять «цінність», «ціннісні орієнтації». Вони є одними з основних категорій теорії детермінації людської поведінки.

Володіння іноземною мовою завжди надавало можливість вирішення двох основних завдань: по-перше, вільного спілкування на різні теми з її носіями, передусім з тими, для кого вона є рідною; по-друге, оволодіння такими елементами національної культури як звичаї, традиції, правила поведінки в певних життєвих ситуаціях, знання історії, щоб забезпечити максимально повне прийняття громадянами країни походження мови. У цьому випадку забезпечується той ступінь довіри, який дозволяє налагодити взаємодію на більш глибокому рівні під час ділового спілкування, вирішення побутових питань, встановлення тривалих міжособистісних контактів.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. У контексті теоретико-методологічних основ ціннісних орієнтацій були представлені дослідження українських учених Ю. Пелеха, О. Савченко. З перспективи соціо-філософських та лінгвістичних наук ціннісна парадигма була представлена К. Поппером, Е. Дюркгеймом, М. Вебером, Т. Парсонсом, А. Пеннікумом.

Американський філософ К. Поппер визначив, що теорія цінності – це назва цілої мережі проблем, спільних для так званих оцінювальних наук – етики, естетички, деяких розділів логіки і теорії пізнання, економічної і політичної теорії, антропології та соціології. Спеціалізація все частіше розділяє ці науки і ізолює одну від одної, а теорія цінності діє в зворотному напрямку, визначаючи проблеми, спільні для них всіх (Porrer, 2004).

Процес вивчення іноземних мов молоддю повинен забезпечити виділення загальних змістів, цілей пізнання як специфіки побудови іншої мови, так і її використання для відчуття культури того етносу, який її створив у процесі тривалого історичного розвитку.

Як влучно зазначив Е. Дюркгейм про те, що самі цінності створюються не окремими особами, а є продуктом взаємодії людей з різними предметами навколишнього світу. Згідно з соціологічним аналізом цінностей можна узагальнити: *цінність визначається тим, як річ впливає на колективного, а не на індивідуального суб'єкта* (Brown, 2016).

Цінність професійного знання іноземної мови визначається не самими студентами, а тими історично створеними та модифікованими конкретними умовами сучасного життя, значеннями та можливостями її використання. На цьому аспекті цінностей наголошував М. Вебер, вказуючи, що цінність – це норма, яка має певне значення для соціального суб'єкта.

Постає особлива система взаємодії цінностей розвинених суспільством з тими, які прийняті конкретними особами в процесі соціалізації. Т. Парсонс зазначав, що цінності займають провідне місце в тому, що стосується виконання соціальними системами функції збереження та відтворення зразка, оскільки вони є не що інше, як уявлення про бажаний тип соціальної системи, які регулюють процеси прийняття суб'єктами дії певних зобов'язань (Smith, 2018).

Усвідомлення цінностей певної спільноти відбувається в процесі формування ціннісних орієнтацій. За Ю. Пелехом, ціннісні орієнтації – це основний канал опанування духовної культури суспільства, перетворення культурних цінностей в стимули та мотиви практичної поведінки людей (Пелех, 2010).

Індивід, знайомлячись з сукупністю існуючих у суспільстві цінностей, обирає ті, які вважаються умовою успішного задоволення мають в нього потреб та інтересів. На думку Д.Демченко, ціннісна орієнтація нероздільно пов'язана з інтересами (2014). Людина свідомо визначає значимість кожного з наявних варіантів поведінки у конкретній життєвій ситуації.

Мета статті – здійснити аналіз впливу цінностей на формування лінгвокультурних компетентностей у майбутніх фахівців іноземної мови.

Завдання статті – визначити роль цінностей у процесі вивчення іноземних мов та розкрити їх вплив на підготовку студентів до міжнародної співпраці та роботи у глобальному середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Окреслені трактування цінностей і ціннісних орієнтацій є методологічною основою для дослідження змісту ціннісних орієнтацій здобувачів освіти, що отримують професійну освіту за спеціальністю «Лінгвістика», «Середня освіта: Іноземні мови».

Зі свого боку, випускники закладів вищої освіти зазначають, що під час навчання не отримали тих навичок, які є актуальними на ринку праці. Ці протиріччя мають об'єктивну природу, оскільки вони обумовлені змінами у сучасній економіці та несприятливими глобальними умовами (Sliwka, 2024). Крім того, слід визнати, що для багатьох напрямів підготовки, зокрема для гуманітарних і соціальних наук, невизначеність вимог до освітніх результатів посилюється.

Сучасна професійна підготовка майбутніх лінгвістів визначається процесами формування та розвитку багатомовності в умовах глобалізації. Найбільш авторитетний у світі портал thegln.org, що перераховує всі визнані

мови, наводить статистику, згідно з якою на сьогоднішній день у світі існує трохи більше 7 тис. використовуваних мов. Багатомовність, якщо дотримуватися визначення Хофмана, це ситуація контакту двох або більше мов, причому, навпаки до традиційного уявлення про бі- та мультілінгвізм як про співіснування двох рідних мов, володіння однією чи декількома мовами може бути частковим. У сучасних країнах Європи та США розмовляють більше 30 мовами в одному державному просторі, а в країнах Азії та Океанії – 800 мовами та 2000 діалектами.

Зростання багатомовності пов'язане як з процесом глобалізації, що призводить до посилення мобільності особистостей, так і з внутрішньою змінністю, притаманною мовам, що спричиняє появу варіантів тієї чи іншої мови. Потреба в здійсненні комунікації з представниками різних країн і культур спонукає до наявності мови спілкування, якою й стала англійська мова.

Ця ситуація є відображенням того, що приблизно з другої половини ХХ століття у світі спостерігається тенденція загального поширення англійської мови як засобу комунікації. Англійська мова стала для багатьох другою після рідної «другою» мовою.

Утверджується свого роду «присвоєння» англійській мові статусу носія інших мов, що, при загальнодоступному використанні, призводить до появи таких явищ, як Chinglish, Pidgin та ін. Зростання вивчення англійської у світі – одна з причин того, що кількість багатомовних людей переважає кількість мономовних (Li, 2019).

Австралійський соціолінгвіст А. Пеннікук називає і саму англійську мову «багатомовною», розуміючи той факт, що люди по всьому світу постійно вдаються до переходу з рідної мови на англійську і навпаки (Garcia, 2017).

Унаслідок інтернаціоналізації вищої освіти університетський освітній простір стає місцем спілкування людей різних культур, які володіють різними мовами.

Освітні ініціативи щодо інтеграції іноземної мови в академічне середовище є цілком виправданими. Оскільки, коли мова йде про всебічний розвиток особистості та формування Європейських цінностей, в майбутніх фахівців іноземної мови і не тільки, виникає потреба у тісній співпраці з соціо-академічними просторами країн-партнерів. Ця співпраця має ґрунтуватися на багатоплощинній підтримці та популяризації гуманістичних та етно-культурних цінностей. (Shamsutdynova, 2024)

Україна сьогодні, порівнюючи з іншими країнами Європи, є лінгвістично ізольованою. Це пов'язано з тим, що популяризація англійської мови почала активно простежуватися лише в 21 столітті, досягнувши свого піку в період з 2014-2022 років.

Тож очевидним є предмет дослідження цінностей, які визначають освоєння здобувачів освіти бакалаврату та магістратури напряму «Лінгвістика», «Середня освіта: Іноземні мови» як англійської мови, так і інших мов, що вивчаються у процесі професійної підготовки. З одного боку, знання інших мов істотно збільшує можливості вертикальної соціальної мобільності, з іншого – дозволяє значно підвищити загальний рівень культури, ознайомитися з

традиціями, звичаями, історією інших етносів, використовуючи нові знання для розширення горизонтів самореалізації як у кар'єрній, академічній, соціальній, так і в підприємницькій діяльності.

Для вивчення змісту ціннісних орієнтацій, які визначають освітню активність здобувачів освіти, що отримують професійну підготовку з іноземних мов, мною було проведено таке дослідження. Методом опитування проаналізовано думки здобувачів освіти першого курсу бакалаврату Рівненського державного гуманітарного університету за спеціальністю 014 «Середня Освіта: психологія та іноземна мова» про важливість для них різних аспектів вивчення іноземної мови, перспективи її використання у майбутньому після закінчення вищого навчального закладу.

Варто зауважити, що згідно з освітнім стандартом напряму бакалаврату 014 «Середня Освіта: психологія та іноземна мова» об'єктами професійної діяльності випускників є «теорія іноземних мов; теорія та методика викладання іноземних мов і культур; теорія міжкультурної комунікації; лінгвістичні компоненти електронних інформаційних систем; іноземні мови та культури країн, мови яких вивчаються».

У анкеті з відкритими запитаннями з'ясовувалися уявлення респондентів про кінцеві результати вивчення нових мов та вдосконалення англійської, а також про плани майбутнього застосування професійних знань після закінчення університету. Відповіді були представлені у вигляді повних або неповних пропозицій, словосполучень. Для їх обробки був створений класифікатор, який дозволив визначити типову думку щодо запропонованих питань.

Сформувалися чотири системи цінностей, якими керуються респонденти: високий рівень володіння іноземними мовами; реалізація бажаного працевлаштування; соціальна мобільність; можливість самовдосконалення на основі знань інших культур, традицій, звичаїв різних народів (Shamsutdynova, 2023).

Для 48% опитаних, незалежно від орієнтації на європейські чи східні мови, головною цінністю є високий рівень володіння мовою для вільного спілкування з як носіями мови, так і з мовцями. 41% опитаних орієнтуються на успішне працевлаштування, пов'язане з роботою в фірмах, що співпрацюють з іноземними партнерами, поїздками за кордон. Для 32% значущою цінністю є суттєве розширення просторової мобільності, поява перспектив не лише подорожей за кордон, але й можливості знайти роботу в іншій країні. 16% вважають, що отримана професійна підготовка дозволить глибше ознайомитися з культурою інших країн, підвищити свою культурну обізнаність, збагатити себе новими знаннями, і, як результат, стати конкурентноспроможним фахівцем, реалізувавши свої здібності, «знайти себе», «стати незалежною людиною».

Отже, результати дослідження засвідчують, що для здобувачів освіти першого курсу іноземна мова розглядається у контексті парадигми багатомовності в умовах домінування прагматизму в їхніх життєвих і професійних цінностях.

Мовні компетенції переважно розглядаються як засіб досягнення цілей, пов'язаних з успішним працевлаштуванням, фінансовою стабільністю та підвищенням соціального статусу, а не як засіб розвитку професіоналізму на основі глибокого занурення в історію розвитку вивченої мови та культурної спадщини її рідних носіїв.

Більшість респондентів орієнтовані на роботу, що вимагає навичок кваліфікованого перекладу усної та писемної мови, які використовуються ними, для кого мова також вивчається, але не як рідна, а як предмет в школі чи університеті. Це визначає утилітарність цінностей, пов'язаних передусім з англійською мовою, яка наразі використовується для міжнародного спілкування. Інші іноземні мови, які вивчаються здобувачами освіти, також сприймаються переважно як розширення можливостей для бізнесу та повсякденного спілкування з їхніми носіями, без глибокого форсування нюансів їхнього використання, що впливають з історії та традицій конкретних націй.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, сучасна глобалізація сприяє поширенню європейських цінностей, що впливають на сприйняття та використання іноземної мови. Інтеграція України в європейський простір зумовлює необхідність ретельно зважити на ці глобальні тенденції при плануванні мовної освіти та викладанні іноземних мов. Дослідження підтверджує, що цінності мають значний вплив на розвиток лінгвокультурних навичок у майбутніх фахівців іноземної мови. Ціннісні орієнтації визначають сприйняття культурних аспектів мови та впливають на мовну поведінку здобувачів освіти у комунікативних ситуаціях.

Освітні програми повинні активно відображати глобальні цінності та відкривати здобувачам вищої освіти нові можливості для критичного мислення стосовно культурної різноманітності і мовної спільноти. Це сприятиме створенню позитивного ставлення до мовної та культурної різноманітності.

Результати цього дослідження можуть послугувати при розробці таких практичних методик навчання, які б враховували цінності здобувачів для формування лінгвокультурних компетентностей у майбутніх фахівців іноземної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Pelekh, Y., Oksentiuk, N. (2016). The Role of Personality Resources in Cultivating Self-Efficacy in Ukrainian Students. *Novosibirsk State Pedagogical University Bulletin*. No 2, ss. 64-87. [in English]

Popper, K. (2004). *Cono cimiento objetivo*. Unenfoqueevolucionista. (C. Solís Santos, Trad.). Madrid: Ediciones Taurus. p. 344. [in Spanish]

Sliwka, A., Klopsch, B. (2024). Transformational Leadership for Deeper Learning. Shaping Innovative School Practices for Enhanced Learning. *Journal of Educational Administration*, ss.103-121. [in English]

Shamsutdynova, M.-S. (2024). Valuable Aspects in the Formation of Motivation to Study Foreign Languages in the Context of the Humanization of Ukrainian Education. *Scientific Notes of the National University «Ostroh Academy»: Series «Philology»*. [in English]

Shamsutdynova, M.-S.(2023). Valuable Aspects of Intercultural Communication in the Process of Learning Foreign Languages. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University. Pedagogical Sciences*. Vol. 2 (113). [in English]

Demchenko, D. (2014). *Formation of Professional Foreign Language Competence of Future Lawyers by Means of the Foreign Language in Professional Training. Monograph*. Publisher I.S. Ivanchenko. Kharkiv, p 213. [in Ukrainian]

Smith, J. (2018). The Influence of Values on the Formation of Linguistic and Cultural Competencies: Analysis of Contemporary Approaches. *Journal of Linguistics*, No 10 (2), ss. 45-58. [in English]

Li, J. (2019). *The Value Aspect of Foreign Language Learning: Perspectives and Challenges. Linguistic Studies*. No.15(1), ss.78-91. [in English]

Garcia, M. (2017). The Impact of Globalization on Language Learning: Analysis of Trends. *Journal of International Relations*. No 25(4), ss.213-227. [in English]

Brown, L. (2016). Methods for Developing Linguistic and Cultural Competencies in Students. *Pedagogical Sciences*. No 8(2), ss. 36-49. [in English]

THE INFLUENCE OF VALUES ON THE FORMATION OF LINGUISTIC AND CULTURAL COMPETENCES AMONG PERSPECTIVE FOREIGN LANGUAGE SPECIALISTS

Mariam-Sofia Shamsutdinova

PhD Candidate,

Lecture at the English Language Practice

And Teaching Methods Department,

Rivne State University for the Humanities,

Rivne, Ukraine

ORCID: 0009-0001-3943-2447

e-mail: ms.shamsutdynova@gmail.com

Abstract. The article emphasizes the need to study the influence of values for the formation of linguistic and cultural competences among students who specialize in foreign languages. First of all, it is argued that understanding this influence is critically important in today's globalized world. Students studying foreign languages develop their skills and readiness for international communication and work in an intercultural environment. So understanding their values is important for improving their linguistic and cultural skills. Studies have shown that students' values can influence their motivation, choice of learning strategies, and perception of cultural characteristics. In particular, taking values into account can help improve the quality of education and increase the effectiveness of foreign language learning. It is noted that the creation of a favorable educational environment that takes into account the values of students can contribute to their successful studies and preparation for international cooperation.

This study analyzed the results of previous studies in this area, emphasizing which values students prefer and how these values influence their motivation and attitudes toward learning a foreign language. The study shows that understanding of other cultures, intercultural communication and willingness to cooperate in an

international environment have a significant impact on the formation of these competencies.

In the context of this problem, a hypothesis was put forward that the training of future foreign language specialists should be based on a value-oriented approach, which will contribute to increasing student motivation and learning efficiency. The study offers recommendations for teachers and methodologists to take students' values into account when planning and conducting foreign language classes, creating a learning environment that corresponds to their values and interests.

This article notes that understanding the impact of values on language learning is key to developing effective teaching methods and increasing student motivation. Further research in this area can contribute to the development of new approaches to teaching a foreign language and improve the quality of education in general.

Keywords: values, linguistic and cultural competences, foreign language, globalization, international cooperation, education, educational methods, multilingualism, professional orientation, motivation.

Стаття надійшла до редакції 01.05.2024 р.